

HALİDE ASLAN
Arş. Gör., ANKARA Ü. İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
e-mail: halidearslan@yahoo.com

Söyleşi: Emine Çaykara, Tarihçilerin Kutbu "Halil İnalıcık Kitabı", Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005, 614 sayfa.

Çalışma, söyleşiyi yapan Emine Çaykara'nın önsözüyle başlayıp, on bir bölümle devam etmekte, kronolojik yaşam öyküsünün ardından, Halil İnalıcık Bibliyografyası ve albümüle son bulmaktadır. Ayrıca kitabın sonuna ad dizini de eklenmiştir.

"Ah Çocukluk" başlığını taşıyan Birinci Bölüm Halil İnalıcık'ın doğumundan başlayıp, DTCF'ne girene kadar yaşadığı çocukluk ve gençlik döneminden bahsetmektedir. 26 Mayıs 1916'da İstanbul'da doğup dedesinin adını alan Halil İnalıcık'ın çocukluğuna dair unutamadığı özel anılarının yanı sıra, devrimlere, inkılâplara tanıklığını aktarmakta, gitmiş olduğu okullarla ilgili bilgi verirken dönemin eğitim sistemiyle ilgili değerlendirmeler de sunmaktadır. İşgal yıllarında İstanbul'dan Ankara'ya yolculuğunu anlatırken bir yandan da Osmanlı'nın son dönemlerine ait birkaç anısını mesela Cuma Selamlığı'nı canlı bir şekilde tasvir etmektedir.

İkinci Bölüm "DTCF: Tarihe Yolculuk" başlıklı olup, Halil İnalıcık'ın 1935 yılında Dil Tarih Coğrafya Fakültesine girişinden, 1948 yılında İngiltere'ye gidene kadar yaşadıklarını aktarmaktadır. Burada da yine Halil İnalıcık'ın birincilikle girdiği fakülte yılları ve sonrasına ait özel anıları ile birlikte o döneme ait pek çok özel veya genel, fakat özellikli ve kıymetli değerlendirmelerini görebilmekteyiz. TDK. ve TTK. gibi kurumların kuruluş hikayeleri ve işleyişleriyle ilgili bilgiler aktarırken, askerlik dönemine rastlayan II. Dünya Savaşı ile ilgili görüş ve değerlendirmelerini, evliliğiyle ve eşiyle ilgili anılarını ve dahası Fuad Köprülü, Adnan Menderes, Kenan Evren'le ilgili değerlendirmelerini paylaşmaktadır.

“Güzel İngiltere” adı verilen Üçüncü Bölüm, 1948 yılında İngiltere’ye gidişle başlayıp, 1951 yılında Türkiye’ye dönüşüne kadarki kısımdır. Burada da yine dönemin tarih, ve tarihçileriyle, tarihe bakış açılarını aktarmaktadır. 28 Mehmet Çelebi ile başlayan değerlendirmeleri, şehrengizlerle devam etmekte Paul Wittek ve çalışmalarından bahsederken bir yandan alp nedir sorusunu cevaplamaktadır. İngiltere’de nerelerde çalışıp, hangi kütüphanelere gittiğini, Osmanlı Tarihi açısından zengin olan bilgileri nerelerde bulunabileceği ile ilgili kıymetli bilgiler verirken, hem Osmanlı’yı hem de Avrupa tarihini nasıl araştırdığını bizlere aktarmaktadır. Bu arada Annales okuluyla ilgili bilgiler verirken gittiği yerler mesela Londra, Viyana vd. ile ilgili tarihî bilgiler vermekte aynı zamanda iyi bir tarihçi olmanın da ipuçlarını sunmaktadır.

Dördüncü Bölüm, Londra’dan Türkiye’ye dönüşünde Bursa Sicilleri üzerinde çalıştığı dönemi içermekte olup, “Tozlu Gerçeğin İzinde” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Halil İnalcık’ın Bursa’da yaptığı çalışmalarını, nasıl çalıştığı ve neler bulduğu, Osmanlı tarihine katkıları ile ilgili bilgiler edinmekteyiz. Kendisinin o sıralarda yaptığı diğer çalışmalarını, Amerika’ya gidişi ve Columbia Üniversitesi’nde misafir öğretim üyesi olarak ders vermesini, buradaki Osmanlı tarihi çalışan hocalarla ilgili değerlendirmelerini aktarmaktadır. Bu arada kısa da olsa Amerikan tarihine değinirken arşivlerimiz ve arşivlerimize verdiğimiz kıymetten bahsetmektedir. Yine Wittek, Lewis ve tarihçilikleriyle ilgili değerlendirmelerde bulunurken, hangi çalışmasını hangi soru ve düşüncelerle araştırıp kaleme aldığını, yazarın nelere dikkat ettiğini bizlerle paylaşmaktadır. Bu arada tarihsel konularla ilgili bilgiler verirken güncel konularla, mesela AB.’ye giriş, Kıbrıs meselesi, Ecevit ve siyaseti ile ilgili, bir tarihçi olarak kıymetli yorumlarını sunmakta, Osmanlı’daki Gayrimüslimlerin statüleriyle bugünkü hoşgörü/tolerans yorumlarını değerlendirmektedir.

“Tarihin İçindeki Seyyah-ı Âlem” başlıklı Beşinci Bölüm de Halil İnalcık’ın çeşitli vesilelerle gittiği yerleri aktardığı bölümdür. Burada da yine diğer bölümlerde olduğu gibi Halil İnalcık’ın Demokrat Parti ile ilgili yorumlarının yanı sıra, irtica ile ilgili görüşlerini öğrenirken, Osmanlı’nın iç ve dış politikasına dair değerli bilgiler öğrenmekte, bugünkü meselelerle bağlantı kurarak, tarihi bilmenin faydalarını ve güncel hayatta nasıl kullanılacağını uygulamalı olarak görmekteyiz. Halil İnalcık ayrıca da bu bölümde 1960’lı yıllardaki siyasî, sosyal ve ilmî ortamlarla ilgili değerlendirmelerini sunarken kendi çalışmalarına ilgili bilgiler vermektedir. Lübnan, İsrail, Hollanda, New York, Kıbrıs, Yugoslavya, Bosna Hersek, Venedik, Paris, Dubrovnik, Sofya, Pennsylvania, Princeton gibi ülke ve şehirlere gidiş gelişlerini anlatmakta,

buralarda verdiği konferans ve derslerle ilgili bilgiler verirken, buraların tarih ve sanat eserleriyle, tarihçi ve tarihe bakışlarıyla, buralardaki ilmî merkezlerle ilgili değerlendirmelerini de sunmaktadır.

Altıncı Bölüm “Chicago Yılları” adını taşımakta ve Halil İnalçık’ın buradaki yıllarını aktarmaktadır. Chicago’ya gelişi, verdiği dersleri, içeriklerinden, buradaki tarihçi dostlarından, öğrencilerinden bahsederken, buradaki eğitim-öğretime, kütüphanelerine, ilme bakış açılarına da değinmektedir. Burada eşini kaybettiğinden, fedakarlığından, kendisine ne kadar destek olduğundan bahsederken, bir insan olarak inceliğini ortaya sergilemektedir. Ayrıca yine çalışmalarına değinirken, Ermeniler ve Ermeni meselesi ile ilgili yorumlarını bizimle paylaşmaktadır. Suudi Arabistan ziyaretinden bahsederken, burada yapılması gereken ritüellerle ilgili değerlendirmelerinin yanı sıra buranın tarihi ve Osmanlı-Arap ilişkilerine değinmektedir. Kuruluşunda emeği geçen IRCICA (International Relations of Islamic Research Center for Islamic History, Art and Culture)’nın nasıl kurulduğu, çalışmaları ve bugünkü durumuyla ilgili değerlendirmelerinin yanı sıra Osmanlı tarihine dair yorumlarını aktarmaktadır.

“Türkiye’ye Dönüş: Bilkent” başlıklı Yedinci Bölümün başında, Halil İnalçık “Taş yerinde ağırdır” sözünden sonra Türkiye’ye döndüğü için mutlu olduğunu ifade etmektedir. 1993 yılında Türkiye’ye dönüşünde, Bilkent Üniversitesi’ne davet edilişi, Tarih Bölümü’nü açması, verdiği dersler, yetiştirdiği öğrencilerden bahsederken, eğitim sistemimizin tarihi ve bugünkü durumunu değerlendirmekte, bizim eğitim kurumlarımız, eğitim politikamız ile yurt dışındaki kurum ve politikaları karşılaştırarak yorumlarını aktarmaktadır.

Sekizinci Bölüm “Sevgili İstanbul” başlıklı olup, Halil İnalçık’ın İstanbul’a ait proje, öneri ve değerlendirmeleri yer almaktadır. Özellikle Eyüp, Beyoğlu, Pera Palas, Anadolu Kavağı ve Yoros Kalesi ile Boğaz’a dair en eski tarihinden günümüzdeki durumunu yansıtan yorum ve değerlendirmelerini sunmaktadır.

“Sevgili Osmanlı” başlığını taşımakta olan Dokuzuncu Bölümde Halil İnalçık’ın Ankara’daki ev ve yaşamına dair aktardıklarının yanı sıra Osmanlı’da padişah ve bürokratların halkla ilişkilerinden başlayıp, Osmanlı sultanlarının Türk olmasıyla devam eden İstanbul’un fethinde uygulanan politika vd. konularla ilgili değerlendirmeleri yer almaktadır.

Onuncu Bölüm “Tarihin İçindeki Hayat” başlığını taşımakta ve “Belgede size verilen işaretler çok az olduğundan hayal, tasavvur önemlidir. Tarihçi yaratıcı şair ve edipleri okumalı...” tespitleriyle başlayan tavsiyelerini aktarmaktadır. Aynı zamanda kendisinin aşkla, zamanla ilgili düşüncelerine, ya-

zılarını nasıl yazdığı, ne kadar zamanda yazdığı, yazarken nelere dikkat ettiğine değinirken, bir tarihçinin iyi bir edebiyatçı, şüpheci, sorgulayıcı, belgeye hakim olabilmesi ve çok okuması gerektiği üzerinde durmaktadır. Ayrıca futbol, sinema, televizyon gibi hobilerinden de bahsederek, hayatında bir gününü nasıl yaşadığını aktarmakta ve sonunda da ülkemizde ki tarih ve tarihçilikle ilgili değerlendirmeleri ve eleştirilerini sunmaktadır.

On Birinci Bölüm “Halil Bey Dostları ve Öğrencileri Hocayı Anlatıyor” başlıklı olup, Türkiye ve dünyanın her yerinden dost, meslektaş, öğrencilerinin ağzından ve yüreklerinden Halil İncalcık aktarılmaktadır. Hepsini için ayrı ve özel bir yere sahip olan Halil İncalcık için ortak düşünce ve his onun büyük bir Osmanlı Tarihçisi olması ve onu tanımaktan duyulan onur.

Çalışmanın sonuna Halil İncalcık'ın hayatı kronolojik olarak verilmiş olup, akabinde bibliyografya ve seçilmiş fotoğraflar yer almış sonuna da ad dizini eklenmiştir.

Kitabın değerlendirilmesine gelince, iki açıdan değerlendirilebilir;

- Kitabın düzenlenişi açısından
- Halil İncalcık ve hayata bakışı açısından.

Kitabın düzeni açısından bakıldığında, çalışma bir biyografi kitabı olup yazarının ifadesiyle iki yılda röportaj usulü ile hazırlanmış fakat klasik biyografi kitaplarından farklılık arz etmektedir. Biraz hatırat, biraz biyografi, biraz tarih kitabına benzerken, edebiyat, felsefe, mantık, siyaset ve diğer ilim dallarına da değinmektedir. Bunda röportaja konu olan Halil İncalcık'ın çok yönlülüğünün etkili olsa gerektir. Röportajı yapan kişinin tarihçi olmasının zaman zaman eksikliği hissedilse de kitabın popülerliği ve daha geniş kitleye hitap edebilmesine katkısı olduğu kanaatindeyiz. Çalışma, Halil İncalcık gibi büyük bir tarihçinin ağzından, Türkiye'nin en kritik dönemlerinin birebir canlı tahlilini okumanın zevkini tattırmasının yanı sıra, çeşitli kurumların tarihi ve politikalarıyla ilgili ve dönemin siyaseti üzerine eleştirel yorumlarını da aktarmaktadır. Eserden Halil İncalcık'ın az önce de belirtildiği gibi çok yönlü akademisyenliğiyle farklı ilim dallarıyla ilgili bilgi edinebildiğimiz gibi yurt dışı ile ilgili değerlendirmelerini de öğrenebiliyoruz. Herşeyden önemlisi o dönemin tarihçisinin gözünden o döneme dair toplu bir değerlendirme ve eleştirileri bulabilmekteyiz. Bunun yanı sıra çok akıcı ve güzel bir üslupla yazılmış olup, bir solukta okunabilmektedir.

Halil İncalcık açısından bakılırsa, kendisinin bir ömürde iki-üç hayat yaşadığı görülmektedir. Zeki, çalışkan, şanslı olduğunu çeşitli vesilelerle vurgulayan Halil Bey'in hayatında tam bir plan ve kariyer inşası dikkat çekmektedir. Kendisi için belirtilmesi gereken önemli özellikleri; disiplinli çalışma, iradesinin gücü ve fırsatları değerlendirme sayılabilir. Bu özelliklerin şahsi-

yetinden kaynaklanmasının yanı sıra göçmen olmasının da etkisi olduğu muhakkaktır. Ayrıca eşinin fedakarlığını da birkaç kez tekrar etmiştir. Kendisi başlangıçta ansiklopedi maddesi yazdığını, bunun hem net yazma becerisi, hem genel bilgi, hem de açık bir yazma üslubu kazandırmış olduğunu ifade etmektedir. Daha sonra arşiv çalışmalarına ağırlık veren Halil İnalçık, belgesiz tarihçilik yapılamayacağı gibi belgenin birebir nakliyle de tarihçilik yapılamayacağını vurgulamış, edebiyat, sosyoloji ve felsefenin bilinmesi gerektiği ve tarih için önemli bir unsur olan mekanı da tarihçinin bizzat görmesinin lüzumunu belirtmiştir.

Sonuç olarak, 1916 doğumlu olup halen münbit bir şekilde eserler veren Halil İnalçık gibi bir tarihçinin hayatını ve hayata bakış açısını aktaran bu kitabın her satırında bu kadar iyi ve dünya çapında tanınmış bir tarihçi/ilim adamı olabilmenin öncelikli şartının çok ve sistemli çalışmakla mümkün olduğunu, bir iradenin aldığı yol ve ulaştığı başarının öyküsünü bulabilmekteyiz. Kitabın bizler gibi bu yolun henüz başında olanlar tarafından okunması gerektiği ve çalışma azminin örneğini sunması açısından motive edeceği kanaatindeyiz.